

REMISSYTTRANDE

2024-10-14
Dnr 0421/24

Er referens: S2024/01352

Remissyttrande över promemorian **Ett fritidskort för barn och unga – en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra (Ds 2024:16)**

Brottsförebyggande rådet (Brå) har fått rubricerade promemoria – *Ett fritidskort för barn och unga – en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra* på remiss och vill lämna följande synpunkter.

Brå ställer sig positiva till att resurser tillförs för att främja barns och ungas deltagande i fritidsaktiviteter men menar samtidigt att förslaget är innebär vissa risker. Realiseras dessa kan den önskade effekten utebli. Det därför är viktigt att satsningen på fritidskort utvärderas och då jämförs mot andra möjliga alternativ till främjande och förebyggande insatser riktade till barn och unga.

Brå instämmer i att en strukturerad, aktiv och meningsfull fritid är en skyddsfaktor och viktig för barns och ungas utveckling och hälsa. Det finns därför goda skäl att vidta åtgärder som möjliggör att fler barn och unga kan delta i en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra (Barnombudsmannen, 2018). Brå delar också uppfattningen att ökade möjligheter för barn och unga att delta i regelbundna fritidsaktiviteter som leds av trygga vuxna, i kombination med andra insatser för att stärka skyddsfaktorer kring barn och unga, kan motverka risken att ett barn eller en ung person begår brott eller utövar annat normbrytande beteende (Andershed och Andershed 2019). Att resurser tillförs för att främja barns och ungas deltagande i sådana fritidsaktiviteter kan därigenom förväntas ha en viss brottsförebyggande effekt.

Brå vill betona att vid införandet av en ny reform som innebär att medel betalas ut till en mängd olika aktörer, så som vid införandet av ett Fritidskort, behöver det nya systemet utformas och regleras på ett sådant sätt att korrekta utbetalningar säkerställs.

Brå menar vidare att det, då satsningen på fritidskort innebär stora samhällskostnader, är av största vikt att satsningen utvärderas och följs upp avseende kännedom om och nyttjande av fritidskort – särskilt gällande effekten för barn och unga som lever i socioekonomiskt utsatta hushåll, det vill säga målgruppen för det förstärkta stödet med 2000 kr per barn och år. Satsningen på fritidskort bör också på sikt utvärderas i förhållande till andra möjliga, alternativa, insatser för att förstärka barns och ungas tillgång till och deltagande i strukturerade fritidsaktiviteter.

Fritidskortets införande

Brå instämmer i att en aktiv och meningsfull fritid är en skyddsfaktor och viktig för barns och ungas utveckling och hälsa. Brå delar bilden av att barns och ungas möjligheter till en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra i dagsläget är ojämlika och att föräldrarnas ekonomi i hög grad påverkar barnens möjligheter till en aktiv fritid. Ett av

hindren för barns och ungas tillgång till en aktiv och meningsfull fritid är kostnader för aktiviteterna.

Brå instämmer i förslaget att stödet endast ska kunna användas till avgifter för fritidsaktiviteter, för att minimera risken att det används till konkurrerande kostnader som familjen har.

Att stödet är differentierat, där ett allmänt stöd på 500 kr per barn och ett särskilt stöd på 2000 kr per barn och år lämnas till barn och unga i socioekonomiskt utsatta hushåll, ser Brå som positivt. Dels för att det borde öka förutsättningarna för de barn och unga som idag av ekonomiska skäl står utanför organiserade fritidsaktiviteter att kunna ta del av dessa, dels eftersom att leva i en socioekonomisk utsatt familj i sig är en riskfaktor och där deltagande i en meningsfull fritidsaktivitet kan bidra som kompensatorisk skyddsfaktor.

I promemorian lyfts frågan hur många barn och unga som kommer att använda fritidskortet och att det är ett antal olika faktorer som kan förväntas påverka det utfallet. Brå instämmer i bedömningen av de påverkansfaktorer som tas upp i promemorian och vill tillägga ytterligare ett par faktorer att som bör beaktas.

Ansökan om fritidskort och användning av fritidskort för betalning ska göras genom en digital tjänst. Det är barnets vårdnadshavare som ska göra ansökan och betalningen i e-tjänsten, vilken ska skrivas under med en elektronisk underskrift av vårdnadshavaren. Uppgifterna i ansökan ska lämnas på heder och samvete. Brå menar att det finns en viss risk att vårdnadshavare avstår från att ansöka om fritidskort för att det uppfattas för svårt, vilket i sin tur kan bero på språkliga utmaningar eller att de inte har den samhällsorientering som krävs för att genomföra en sådan ansökan. Brå menar därför att det kan vara nödvändigt med särskilda insatser för att dessa barn och vårdnadshavare ska kunna tillgodogöra sig fritidskortet. Det bör övervägas om socialtjänsten, som en del av sitt förebyggande uppdrag, kan tillhandahålla ett sådant stöd. Brå menar vidare att satsningen på fritidskort behöver utvärderas både gällande i vilken utsträckning det når ut (kännedom om) – särskilt till barn och unga som lever i socialt sårbara grupper – och i vilken mån det kommer ansökas och nyttjas av denna grupp.

De föreningar och organisationer som tillhandahåller regelbundna och ledarledda fritidsaktiviteter lider inte sällan brist på ledare och tillgång till planer och lokaler med mera. Som promemorian även tar upp så kan det även vara kö in till kommunala kulturskolor. Då fritidskortets införande förväntas öka antalet barn och unga som söker sig till dessa fritidsaktiviteter torde detta bli en så kallad trång sektor för uppfyllandet av fritidskortets syfte – att tillgängliggöra och få fler barn och unga in i meningsfulla fritidsaktiviteter i gemenskap med andra. Brå menar att det behövs ytterligare förslag på stöd till kommuner, föreningar och organisationer för att säkerställa att de barn och unga som vill delta i fritidsaktiviteter ges möjlighet till detta.

Fritidskortet ur ett brottsförebyggande perspektiv

Brå instämmer i att ökade möjligheter för barn och unga att delta i strukturerade och regelbundna fritidsaktiviteter som leds av trygga vuxna även kan påverka brottsligheten, eftersom prosocialt umgänge och deltagande i regelbundna och ledarledda aktiviteter på fritiden kan motverka risken att ett barn eller ung person begår brott eller utövar annat normbrytande beteende. (Socialstyrelsen 2020, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende, Kunskapsstöd för socialtjänsten). Det skulle även kunna innebära potentiella samhällsbesparingar på lång sikt till följd av minskad ungdomsbrottslighet – även om sådana är svåra att beräkna.

Brå vill samtidigt lyfta att fritidsaktiviteter, som tenderar att vara en skyddsfaktor, under vissa omständigheter istället kan bli en riskfaktor i form av en kontakt- och rekryteringsyta till kriminella nätverk. I det material som Brå tar del av inom ramen för sin forskning framgår i några fall att fotbollsträning varit en mötesplats både mellan äldre och yngre, samt för jämnåriga som börjat begå brott tillsammans. Även i polisens områdesdokument

(kvalitativa underrättelsesdata) finns exempel på att kriminella är verksamma i fritidsverksamheter och föreningar. I bostadsområden där utemiljöer på kvällstid domineras av unga män, anses delaktighet i vissa fritidsaktiviteter också vara en exponeringsyta (Barn och unga i kriminella nätverk, Brå 2023:13).

Brå menar vidare att Fritidskortets införande måste ses och sättas i ett vidare sammanhang av flera olika insatser, komponenter, i det brottsförebyggande arbetet riktat till barn och unga. Det socialpreventiva brottsförebyggande arbetet riktat till barn och unga blir som mest framgångsrikt när det genomförs i så kallade flerkomponentsstrategier där samhället arbetar med flera olika insatser för att stärka skyddsfaktorer kring barn och unga och dessutom fördelar insatserna på de olika preventionsnivåerna (Barriärer mot brott – regeringens socialpreventiva strategi 2023/24:68).

Risk för att stödet fritidskort blir utsatt för brott – och åtgärder för motverka felaktiga utbetalningar.

Brå delar uppfattningen som kommer till uttryck i promemorian om att det finns en förhöjd risk för att nya ekonomiska stöd blir utnyttjade och utsatta för brott. Brå vill därför betona vikten av att en ny reform som innebär att medel betalas ut till en mängd olika aktörer utformas och regleras på ett sådant sätt att korrekta utbetalningar säkerställs. Det är särskilt viktigt att pengar aldrig betalas ut till oseriösa aktörer, eftersom lärdomar från andra offentliga utbetalningar är att det är kostsamt att bevisa fel i efterhand och svårt att få tillbaka felaktigt utbetalda medel, i synnerhet från juridiska personer (t.ex. Brå 2015:8, Brå 2022:1).

De förkontroller som beskrivs i promemorian går i hög grad ut på att stämna av att de uppgifter som föreningarna lämnat i olika system och till olika aktörer överensstämmer med varandra (folkbokföring, bankkontouppgifter, uppgifter lämnade till Försäkringskassan, MUCF, RF och Svenskt friluftsliv etc.). Brå bedömer att det finns en risk att dessa kontroller framför allt fångar upp ideella aktörer som saknar administrativ mognad och gör slarvfel. Oseriösa aktörer som använder föreningar som brottsverktyg kan ha lättare att undgå sådana kontroller. Kravet på att föreningarna ska ha bedrivit verksamhet under minst fem år, borde ha viss brottsförebyggande effekt och rikta stöden mot administrativt ”mogna” föreningar. Det har dock framgått av Brås undersökningar att det förekommer att befintliga föreningar används för bidragsbrott eller på annat sätt olämplig verksamhet, och att de felaktiga utbetalningarna kan ha pågått under lång tid (Brå 2022:1, Brå 2021:6). Risken att just äldre föreningar drabbas av övertagningsförsök eller interna oegentligheter i syfte att komma åt resurser har lyfts i en tidigare Brå-studie (Brå 2018:5).

Försäkringskassan gör rimligen i realiteten få kontroller av ideella föreningar genom arbetet med övriga bidrag och ersättningar. Därför bygger kontrollen för att bli och förbli godkänd utförare i stor utsträckning på att andra aktörer gör effektiva och verkningfulla kontroller och att resultaten av dessa kommer Försäkringskassan till del. I synnerhet kommuner kan ha bättre förutsättningar att skapa kunskap om lokala föreningar och deras verksamheter, även om kontrollarbetet gällande både lokala och statliga föreningsbidrag är under utveckling (Brå 2022:1; RiR 2023:7; Statskontoret 2023:19). Även att det skapas ett företrädarregister vill Brå betona som ytterst väsentligt för att genomföra effektiva kontroller. Bristen på ett sådant register för ideella föreningar har i Brås tidigare undersökningar framkommit som en svaghet i kontrollsystemet, och det har också bidragit till att öka risken för att ideella föreningar används för exempelvis välfärdsbrott, eftersom insynen är lägre än i exempelvis aktiebolag (Brå 2022:1; Brå 2016:10; Brå 2018:5).

Detta yttrande avges av generaldirektör Mattias Larsson efter föredragning av Niklas Odén. I beredningen har deltagit Anna Sundin-Adolfsson.